

Абдрахманова Гульнара Зархиновна

Баулекова Сауле Раймбековна

Қарағанды облысы білім басқармасының «Даму мүмкіншіліктері

шектелген балаларға арналған балалар үйі» КММ

«Қайнар» жасөспірімдер үйі

Қазақстан, Қарағанды облысы, Қарағанды қаласы

**Тәлімгерлік жеке тұлғаның мақсатты қалыптасуына бағытталған
процесс ретінде**

Тәрбие – бұл тұлғаның қалыптасуына мақсатты бағытталған процесс, сонымен қатар тәрбие туа біткен нышандарды түзетеді және микро-ортаны өзгертеді. Барлық балалар тәрбиелік-білім беру мекемелерінен өтеді, ол мекемелер педагогикалық процесті сауатты құрастырып, оқушылардың жан-жақты іс-әрекетін нәтижелі ұйымдастырады, өйткені ол жеке тұлғаның дамуының шешуші шарты болып табылады.

Тәрбие жеке тұлғаның тәрбиелілігі нәтижесінің белгілі бір эталонының болуын талап етеді. Тәрбие мен оқыту адамның қоғамдық қажетті білім, білік, дағдылардың белгілі бір жиынтығымен қарулануын, оның қоғам өмірі мен еңбегіне дайындығын, осы қоғамдағы нормалар мен мінез-құлық ережелерін сақтауын, адамдармен қарым-қатынасын, оның әлеуметтік институттармен ара қатынасын алдын-ала болжайды. Тек тәрбие ғана жеке тұлғаның дамуының әлеуметтік бағдарламасын жүзеге асыратын, оның нышандары мен қабілеттілігін жетілдіретін шешуші құрал.

Тәрбиенің оның мақсаттылығынан басқа ерекше өзгешеліктерінің бірі оның осы бір әлеуметтік қызметті орындау үшін қоғамның арнайы дайындаған адамдары арқылы жүзеге асырылуы. Педагогиканың ұлы классигі К. Д. Ушинский жеке тұлғаның қалыптасуындағы тәрбиешінің ерекше орны туралы былай деген: «Тәрбиеші тұлғасының жас жанға әсері оқулықтармен де, моральдық нұсқаулармен де, жазалау мен мадақтау жүйесімен де алмастыруға болмайтын тәрбиелік күшті құрайды».

Осылайша жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуының жемісті болуының шарты тарихи анықталған және әрдайым өзгеріп отыратын үш фактор: тума қасиеттері, орта және тәрбие болып табылады.

Жеке тұлғаның қалыптасуында тәрбиеге шешуші мән бере отырып, өзара күрделі байланыста болып отырған мақсатты тәрбие мен баланың дамуының ара қатынасының мәнін дұрыс түсіне білу керек.

Психологиялық-педагогикалық теорияда бұл мәселеге қатысты әр түрлі көзқарастар бар. Олардың бірі баланың дамуы, тәрбие мен оқытудың тәуелсіз, яғни тез түрде жүзеге асады дейді (Э.Мейман. А.Ф.Лазурский, Ж.Пиаже). Бұл орайда тәрбие мен оқыту дамуға бейімделеді, «баланың дамуының соңында бірге жүреді» (Л.С.Выготский). Келесі бір көзқарас бойынша даму іс-әрекеттің тарихи қалыптасқан формаларын меңгеруі арқылы жүзеге асырылады (яғни, оқыту мен тәрбие көмегімен), бұл орайда оқыту мен тәрбие баланың дамуының қол жеткізген деңгейінде ғана тоқтап қоймай, сонымен қатар алдағы міндетін шешу (К.Д.Ушинский, П.П.Блонский, Л.С.Выготский). Л.С.Выготский оқыту мен дамудың ара қатынасын зерттей отырып, оқытуды ұйымдастыруда баланың «дамудың ең жақын аймағына» сүйену керектігін айтқан. Ол былай деп жазған: «Дамудың алдында болған оқыту ғана жақсы болып табылады». Сондықтан, тәрбиенің ең маңызды құралы - табиғи нышандар жиынтығын мұқият айқындау, сол арқылы оларға және қоршаған орта жағдайларына сүйене отырып, баланың соған сай іс-әрекетін арнайы ұйымдастыру.

«Бала дамуының ең жақын аймағы» туралы сөз ете отырып, Л.С.Выготский баланың тапсырманы өздігінен орындауға әзірлігінің дәрежесін айтқан болатын. Осылайша ол бұл әзірлікті екі деңгейге бөлген болатын: білім алушы тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз орындайды (ол осы кезеңдегі өз дамуының деңгейіне жетті), ары қарай оған мұғалімнің көмегін қажет ететін қиынырақ тапсырма беру керек, яғни жаңа танымдық мәселе қойылады (қиындық, қарама-қайшылық), бұл баланың ақыл-ойының дамуын ынталандырады.

Қазіргі кезеңдегі тұтас педагогикалық процестің мәні туралы түсінік ғалымдардың бірнеше ұрпақтарының күш салуларының арқасында жинақталады, өйткені педагогикалық құбылыстар компоненттерінің, қасиеттері, заңдылықтар туралы дербес білімдері бірте-бірте жинақталады. Бірақ, бөлік туралы білім әлі біртұтас туралы білім емес.

Тәлімгерлік жеке тұлғаның мақсатты қалыптасуына бағытталған процесс ретінде білім ошақтары қызметкерлерінің даму жүйесінің негізгі элементтері болып табылады.

Жалпы айтқанда тәлімгерлікке тәжірибелі адамның өзінен тәжірибесі аз адамға білімі мен машығын беру әдісі деп анықтама беруге болады. Кең, заманауи мағынасында тәлімгерлік - мекемеде жеткілікті жұмыс тәжірибесі бар білікті маман. Ол:

- жаңа қызметкерлерге ұйымда бейімделуіне көмектесетін;
- олардың кәсіптік дамуына, қызметтік өсуіне ықпал ететін;
- олардың іс -әрекеттерінің нәтижесіне баға беруге қатысатын адам.

Тәлімгерлік жүйесін ендіру кезінде мынандай сұрақтардың туындауы заңдылық: «Барлық дәрежедегі қызметкерлерге тәлімгер қажет пе? Қандай жағдайда оның көмегі өте қажет?» Тәжірибеге сүйенсек, тәлімгердің көмегі төмендегі жағдайларда өте қажет:

- белгілі тәртіп қалыптасқан топта жаңадан келген қызметкерге - олар тек ақпарат алу мен жаңа дағдыларды үйренуді талап етпейді, сондай - ақ оларға адами көмекпен қолдау керек;
- кәсіби өсу шамасы зор қызметкерлерге- келешекте олар командасын жаңа жетістіктерге жеткізе алады;
- еңбек тиімділігі төмен жұмысшыларға - бүкіл топтың жалпы нәтижелілігі соған байланысты.

Қорыта келе жоғарыда айтылғандардан біз тәлімгерліктің жеке тұлғаның мақсатты қалыптасуына бағытталған процесс ретінде айрықша маңызды екеніне көзіміз жетеді.